

SCHODEL ROZÁLIA

AZ ELSŐ DRÁMAI „DALNOKNŐ“

ÍRTA:
BENYOVSZKY KÁROLY

KÉT KÉPPEL

BRATISLAVA-POZSONY 1927.
STEINER ZSIGMOND KIADÁSA.

Nyomatott Angermayer Károlynál, Bratislava.

Előszó.

A magyar színművészet csak rövid múltra tekinthet vissza. Sokat küzdött míg győzedelmeskedhetett saját *hazájában*, s a legnehezebb volt az a harc, amelyet az országban gyökeret vert német színészettel kellett megvívnia.

Nemes kulturmissziót teljesített az a maroknyi lelkes apostol, aki a hazafiság tüzetől hevítve a múlt század elején a legnagyobb nélkülözések közt vándorbat^hoz nyúlt, hogy az országban a magyar szót terjessze, megkedveltesse. Apostolai és mártírjai voltak ők a nemzeti eszmének, apostolai és mártírjai, akik nyomorukkal vetették meg az alapját a magyar színészetnek. Évtizedek keserves vándorlásai érlelték csak meg az első állandó magyar színház megalapításának, a pesti »Magyar Színházinak eszméjét. És ez az intézmény, melyet az 1840 évi pozsonyi országgyűlés nagylelkűen »Nemzeti Színházzá« tett meg, ugyancsak soká küzdött, míg meg tudta hódítani a magyar fővárost a nemzeti múzsa számára. Végleges győzelemhez a »Nemzeti Színház«-at az opera segítette, amely Schodelné fellépésével messze túlszárnyalta a pesti német színház operaelőadásainak színvonalát. A közönség a magyar színházba kezdett járni és amikor 1847 február 2-án a gypjút^ucai nagy német színház a

tűz martalékává lett, a pesti német színeszet végleg elveszítette talaját a magyar fővárosban.

Schodelné tehát akaratlanul is fontos kulturmissziót teljesített a főváros magyarosodása szempontjából, ezért hiszem, hogy nem végeztem meddő munkát rövid tanulmányommal.

Pozsony, 1927. szeptember havában.

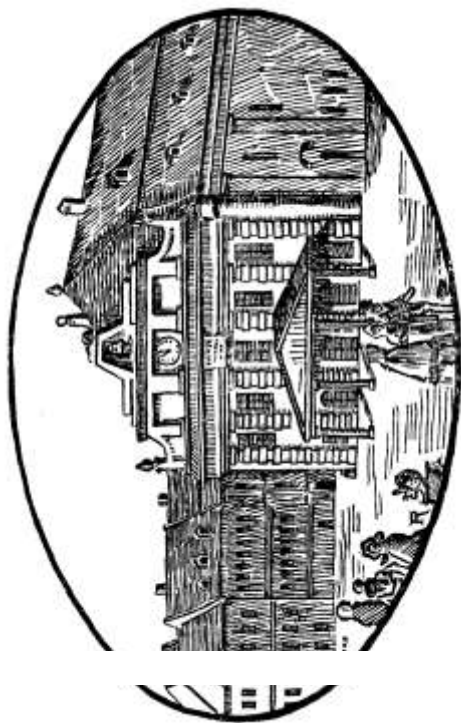
BENTOVSZKZ K.

Ma már csak kevesen ismerik a nevét. Pedig még nem is olyan régen egész Európát lázban tartotta művészetével. Első drámai operaénekesnőnk volt, aki a múlt század közepe táján, külföldön is becsületet szerzett a magyar névnek. Erdély fővárosából indult el dicső pályájára, mégis Pozsony tette őt valódi művésznővé.

1811-ben Kolozsváron született. Nevelő atyja, Klein János „hangművész”, nevelő anyja Kleinné, bábaasszony volt, akik a kis Rózsikát még csecsemőkorában magukhoz fogadták. Az egyszerű házaspár tehetségéhez képest taníttatta a kislányt, aki már zsenge gyermekkorában élénken érdeklődött a zene iránt. Ezért édesatyja a kolozsvári zeneakadémiára járatta, ahol két hónapig a hangjegyek ismeretét tanulta, majd Schodel

Nepomuk János zenetanító vállalta kiképzését. Schodel hírneves, régi pozsonyi zenészcsaládból származott. 1817-ben édesatyja alapította Pozsonyban ma is fennálló „Művészek és nyelvtanítók Egyesületé”-t. A képzett zenész, aki Westelényi Farkas báróék zongoramestere volt, ott a házban lakván, észrevette a gyermekeken, hogy hangja lesz és a bába-asszonnyal oly egyezsége lépett, hogy ő öt éves korától fogva tanítani fogja minden fizetés nélkül, míg felnevelkedik és akkor feleségül veszi. A kis tanítvány Schodel vezetése mellett, fáradhatatlan szorgalmával csakhamar annyira fejlődött, hogy tehetségének első próbáját nyilvános hangverseny keretében adhatta. Olaszul énekelt egy műkedvelővel s már akkor a közönség osztatlan tetszését nyerte el. Utána több hangversenyben lépett fel s minden alkalommal újra és újra elárulta azt a nagy tehetséget, amely később oly mélyen véste nevét a Nemzeti Színház történetébe.

Schodel fáradhatatlan odaadással és művészi lelkesedéssel dolgozott kiképzésén, habár Déryné szerint ő maga sem volt nagy „muzsikai” tehetség. Déryné, a magyar színészet e ragyogó csillaga, elmondja naplójában, hogy Rózsika maga-

7. A pozsonyi városi színház (1776—1884) amelyben Schöckelné először fellépett.
Ered. fametszet.

sabb kiképzését tulajdonképen egy Forti nevű zongoraművésztől nyerte, „ki akkoriban hírben állott mint jeles zongoraszó Ez beleszeretett a fiatal asszonykába s elszöktette Schodeltől. Vele több évig élt, együtt járták be a külföldet, hol hangversenyeket adtak. Schodel, aki magában nem tudott boldogulni, végre utánuk utazott és magával hozta fiatal feleségét. Kolozsvárra már nem ment vissza, megvált ottani állásától és feleségével Pozsonyba, szüleihez költözött. A fiatal művészpár előtt hamar megnyíltak a pozsonyi előkelő társaság ajtajai. Az öreg Schodel az egész városban közkedveltségnek örvendett, a fiatalokat is megszerették. Schodelné estélyeken énekelt, hangversenyeket adott és kellemes hangjával sokszor és sok embert a templomban ájtatosságra buzdított. Színpadra Pozsonyban lépett először. 1829 június 9-én „Büvös vadász” című operában Agathe szerepét énekelte mint vendég. az Irgalmasok kórháza javára a városi színházban. „Leírhatatlan volt a' meglepetés, melyet e' ritka tünemény tett a' nézőkre”, — mondja az egyik kritikus. „Az a' természet kezéből sértetlenül kiblébent tiszta ezüst hang, az a' lágyság, mellyel a' preghierát éneklé mind annyi

varázsvessző kéjbe ringató legyintése volt a' lelkesült közönség érzékeire.” — Ezzel az első fellépésével oly nagy tetzést aratott, hogy másnap megismételte ezt a szerepét. Abban az időben Stöger (Althaller) Ágoston volt a pozsonyi színház igazgatója, aki teljes lélekkel a daljáték hive volt. Ha operáról volt szó, akkor sem költséget, sem fáradságot nem kímélt. És ez az ember már akkor felismerte a kezdőben a fejlődő nagy tehetséget, s első fellépése után azonnal szerződésre akart vele lépni, s magával akarta vinni Klagenfurtba, ahová másnap társulatával utazott, de Schodelné most még nem érzett hajlandóságot a színészet iránt, miért is ajánlatát visszautasította.

1830 húsvétvasárnapján, a pozsonyi színházban rendezett jótékonycélú hangversenyen Schoberlechner, Schnitzer, Gross Frigyes, Trochlinger, Schmiedel, Holz, Geissler, Röhrich, Feigel, Hauer és Schauf k. a, társaságában működött közre óriási tetszés mellett, az 1830-i országgyűlés alatt pedig több pártfogója és barátja biztatására a maga részére adott hangversenyt, mely „zsúfolásig tömött teremben legfényesebb sikerrel koszoruztaték”.

Ezek a páratlan sikerek azonban még

sem kábították el a fiatal művésznőt. Úgy ő, mint zeneértő férje is jól érezték, hogy még mindig tanulásra van szüksége, felment tehát Bécsbe, ahol egy eszten-deig a szavalást és drámai éneklést tanulta a konzervatóriumban. A császárvárosban Kreutzer Konrad hangversenyében lépett fel először nyilvános helyen s ez alkalommal egy áriát énekelt, mellyel „a hangversenyt kegyes jelenlétével megtisztelő felséges anya-császárnénak meglegedését nagy mértékben megnyeré”.

A Kärnthnerthortheater igazgatója még aznap, azaz 1833 május 1. délutánján szerződést küldött neki, amellyel három évre lekötötte magát színházához. Első szerepe Boildieu „Felfordult útikocsi” című operában Eliza volt s bár a bécsiek által annyira istenített Heinfetter Sabina volt a vetélytársa, mégis „riadó” tapsokban részesült. Ebben az időben végezte el az olasz iskolát is. Egy évvel később művészkörutat tett Németországban. A berlini királyi operában három hét alatt tizenkétszer lépett fel. Amikor távozni készült a porosz fővárosból, a királyi ház tagjai kívánságára még egyszer — ezúttal három hét alatt nyolcadszor — kellett énekelnie Bellini „Montechi e Ca-

puletti” operájában Julia szerepét. A berlini kir. opera élte végéig tartó szerződést kínált neki, de bécsi kötelezettsége miatt azt nem fogadhatta el. Hatalmas és befolyásos pártfogói Bécsben tizennégyhavi szabadságot eszközöltek ki számára s így mégis lekötötte magát egy évre a berlini operához. 3000 porosz tallér volt a tiszteletdíja s minden fellépésért külön 3 tallér tiszteletdíjat kapott. Amikor a szerződés végéhez közeledett, a berlini opera 4000 pengő forintot ajánlott fel a bécsi színháznak, ha Schodélné szabadságát meghosszabbítja, de a bécsiek az ajánlatot nem fogadták el és így kénytelen volt visszatérni. De mielőtt még visszafért volna, Hamburgban énekelt 12 szerepet; s ott minden fellépéséért 20 Louis d'or-t kapott. Amikor 1836 tavaszán bécsi szerződése lejárt, a Josefstädter Theaterben énekelt 12 vendégszerepet, majd ismét külföldre utazott.

A művésznőt, aki rövid idő alatt oly nagy hírnevet szerzett magának, most, már a legkecsegtetőbb ajánlatokkal halmozták el s a lapok hasáboakat írtak csodás tehetségéről. „Azon babér” — mondja a „Honművész” —, „melynek lombjával koszorúzottan, az első művésznők sorába emelkedék, mindig bujábban sarja-

dozván, s hírkoszorús homlokát több-több repkénnyel övedzvéen e' vendég szerepei sora után külföldre utazott. Megjártván Németországnak minden nevezetesebb városát, minden udvari s jelesebb színházban művészetét bámulókra, dicsőítőkre talált; minden helyről sajnálatva távozó s azon kívánatot hagyva maga után: „vajha minél előbb láthatnók, vajha örökre magunkénak mondhatnók!”

1836 végén Kolozsvárra ment, ahol gyermekei nevelődtek. Itt is jótékony-célú hangversenyekben lépett fel, de máinéhány hét múlva újra külföldre utazott. Ez alkalommal Parisban és Londonban is énekelt, ahol szintén páratlan sikert aratott. Művészetének legjellegzetesebb vonása volt, hogy a magyar faj tüzét egybe tudta olvasztani a német művészettel. Imponáló külseje mellett kifejezésteljes arcvonásai voltak; erős, kellemes hangja, mellyel az érzelem nagy szenvedélyeit juttatta kifejezésre, valamint hatalmas fantáziája különösen hősi jellemek játzására alkották. 1837 tavaszán visszatért Magyarországra és a pesti városi német színházban lépett fel Romeo és Fidelio szerepeiben, de mert a színház egyik énekesnője berekedt s helyettese nem volt, vendégszereplése idő előtt

befejezést nyert. Ekkor ismerkedett meg vele Szerdahelyi József, a kitűnő Szerdahelyi Kálmán édesapja, aki felszólította, hogy „szerencsétlessé fölléptével a nemzeti színpadot is.” Ő azonban már Kolozsvárra készült gyermekeihez. Családja körében hosszabb időt szeretett volna eltölteni, mégis ígéretet tett, hogy fel fog lépni, ha Pestre visszatér. Csak néhány hónapot töltött Erdélyben, ősszel már Pesten volt és tárgyalt a Nemzeti Színházzal.

Ekkor még Bajza volt az intendáns, aki „az egész comitée előtt történt egyezkedés után” vendégszerepekre szerződtette le a nagy művésznőt. Szegény intézet volt abban az időben a Nemzeti Színház, Pestvármegye tartotta fenn; *iem volt pénze, nem volt alaptőkéje. Az első időben legalább a gyenge napibevételeket szerették volna megnövelni s ezt a fokozottabb opera-kultusszal vélték elérhetni. Az igazgatóság Sehodelnét ezért minden áron hosszabb időre akarta lekötteni s így Bajza folytatta vele tárgyalásait. A művésznő végre engedett a sok kérésnek, 1838 elején elfogadta az ajánlatot 6s tiz hónapra egyezséget kötött. Később meghosszabbították ezt a szerződést, de ezzel a Nemzeti Színház olyan áldozatot

hozott, mely eddig példa nélkül állt a színeszet történetében. A szerződés Schodelnét a színházi törvények fölé helyezte, a színházi rendtartás öreá nem volt kötelező és ez a hihetetlennek látszó kedvezmény csakhamar megbosszulta magát. Schodelné ámbár alapjában véve jólelkű, mégis uralkodni vágyó természet volt, aki bizony nem egyszer élt vissza kiváltságos helyzetével. Első fellépéséről meséli D é r y n é: „Schodelné föllépett Romeo szerepében.” (A „Honművész” szerint „Norma” volt az első szerepe a Nemzeti Színházban.) „Amíg ő öltözködött, ott ültem az öltözőbe s ott társalogtam, mert korán menvén, untam a páholba ülni. Jön a hajfodrász. Már egy kissé szintén elkésett. Hozza parókát, már kikapott kése delmiért. Fölteszi Schodelné fejére, ez a tükörbe néz: „hát maga mit akar belőlem csinálni? hát hogy van ez fodrozva? hát maga fodrász?” — „Gnädige! ezen fürtök csinosan vannak rendezve egy férfi főnek” — ellenveté a fodrász. — „Hát hogy mer maga ellentmondani? Ha én azt mondom: nem jól van, nem áll a képemhez.” Megfogja a parókát, földre csapja. „Vigye! fodrozza föl újra, de azt mondom, csinos legyen és siessen!” — Elszaladt vele a fodrász, de soká babrált ve-

le; ő már egészen készen volt öltözve a nyugtalankodott, zúgolódott, félt, hogy elkésik. Mondom neki: „ne nyugtalankodjon! hogy csillapult vérrel léphessen föl.” „Igaza van Frau von Déry! De hogy tudnak ily ügyetlen szamarat tartani!” Jött a fodrász a parókával. „Hisz ez azon módon van!” Fölteszi. „Ehhez maga hozzá se nyúlt! No gazember! holnap nem vagy többé a színháznál.”

Másnap beteget jelentett és amikor Bajza, Déryné, Lendvayné, Laborfalvy és Kovátsné a Fehér hajó című fogadó hátsó részében fekvő lakásán meglátogatták, „panaszkodott, hogy a toroka gyulladásba volt, meg is hűtötte magát és nagy bosszúsága is volt, mert a fodrász elrontotta a parókáját s rosszul állt a fején, s ő megkívánja, hogy a fodrászt azonnal csapják el, hogy ő meg ne lássa többé, mert nem akar újra bosszankodni.” Bajza meg is ígérte, hogy kívánsága azonnal teljesülni fog.

Egyszer történt, hogy a színésznők már mind fönt voltak a próbán. Egressyné a díványon ült. Schodelné belép a szobába, ránéz: „hát maga szemtelen! hogy mer ülve maradni, ha én megjelenek? kiáltja feléje. Egressyné sírva szaladt férjéhez, ez feljött és kérdőre vonta

Schodelnét, hogy mi jogon követeli, hogy az ő neje, ő előtte felálljon? Ebből kemény szóváltás kerekedett s másnap Schodelné azt kívánta, hogy Egressyt csapja el az intendáns. Más alkalommal ismét Megyeryvel történt összsütközése, akkor is azt kívánta, hogy Megyeryt csapják el. Ekkor megmondták neki: „Asszonyom! ha mindig elcsapnák azogokat, a kikre megbosszankodik, hát ma holnap nem volna kivel játszani s egyedül állna.”

Schodelné önmagánál nagyobb urat nem ismert el; azt tette, ami neki jólesett. Egy alkalommal még a közönséget is megleckéztette a nyílt színpadról. De könnyen is tehetette, amikor a „vármegyei intéző bizottság” urai, akihez a színház ügyei tartoztak, még az igazgatóval szemben is mindig a primadonnának adtak igazat. Miatta bizony akárhányszor készületlenül kellett előadni egy-egy drámát, ha valami operaelőadás előtt nagyhirtelen beteget jelentett. S ez elég sűrűn fordult elő, mert Schodelné gyakran szenvedett torokgyulladásban.

A legtöbb esetben azonban nem is érzékeny torka, mint inkább durva férje lelketlen bánásmódja kötötte az ágyhoz. Egy ilyen esetről Déryné mint szemtanú

SCHODELNÉ mint BÁTORY MÁRIA

Barabás M. rajza után készült kőnyomat. (Walzel A. F.
Pesten 1845)

Az eredeti kőnyomat Steiner Zsigmond könyvkereskedése
birtokában

a következőképpen emlékszik meg naplójában: „Fölmegyek a lakásukra, de Schodelt igen kedvetlennek láttam. Jött, ment, ki s be. Egyszer bekiált mérgesen: „Du Rozi! komm!” s azzal megyen ki neje a másik szobába... s szörnyű nagy, zajos veszekedést hallok! Azt gondoltam, cseléddel vagy a gyerekeivel van batália. Ah! minék is hívott föl, gondolám s ott az asztalon heverő lapok közt leveleztem. Sírást hallok, az ajtót durván belöki Schodel és nejét a nagy medve ökleivel lökdösi hátba, oldalba, ahogy érte. Én fölugrom, oda megyek, megfogom Sehodelt: „Az Istenért! — mondám én is durván ráförmelve, — mit gondol így bánni egy nővel s osztán még kinek ma oly erős énekszerepe van! Hát nincs önnek meg-gondolása?!!” „Ej! csak ne fogja pártját a kígyónak, nem ismerik ötet! De ezer Ördög lakik abban a föben. Nála csak minden szín.” „Már akármint van, ón nem tudom mi a bajuk, az nem az én gondom, de ez hibás tett öntől Schodel úr, hogy nem tud magán uralkodni és ha az az ezer ördög lakik is benne, de azt kell meg-gondolni, hogy neki ma publikum előtt fog megjelenni és énekelni!” Ez alatt Schodelné a hogy volt a dívánra rogyott, ott sirt s ekkor fölegyenesedve szolt: „Éne-

kelni én ma? Én nem énekelhetek. Én hálalos beteg vagyok. Jól tudja azt ez a lélek nélkül való kutya, ez a háladatlan, kíméletlen pokróc!” „Hallgass!” röffent reá a férj, „vagy újra kezdem?” „Ah, az Istenért szűnjenek meg! Kímélje Schodel úr. Hadd szedje rendbe magát.” „Igen! rendbe? Az ágyba. De oly csekélységért, hogy nem találta mindjárt mit keresett, velem kezdett gorombáskodni.” „No csak szedje össze magát lelkem s készüljön”, mondtam. „De kérheti ötlet, ha az Isten maga lejön az égből! Van neki oly kemény feje, hogyha egy sor ágyút neki szegezzenek, meg se moccanna, hogy más gondolatra térjen.” „Annál hibásabb Schodel úr, ezt tudva! Isten áldja meg! — ... Csakugyan délután orvos jött hozzá. Az oldala mind össze volt dagadva, szeme kisírva, elrekedve. Fölüzentek a színházhoz: adjanak más darabot, Schodelnének torokgyulladása van, nem énekelhet ma.” A Nemzeti Színházban nem volt akkor divatban, hogy megkérdezzék az énekesnőtől vájjon fölléphet-e holnap ebben vagy abban az operában, hanem egyszerűen kiírták a fekete táblára például: „Holnap adatik Norma, nagy daljáték, a címszerepben Schodelné.” Egyízben nem jelent meg a próbán. Érte küldtek,

hogy jöjjön, mert már a zenekar is együtt van. „Hogyan merték a cédulát kihordani és a nevét a táblára írni, mielőtt megkérdezték volna, hogy játszhatik-e? Ő ma nem játszik, mert torokgyulladás van, s nem kelhet föl.” A darab elmaradt, színdarabot adtak helyette. A közönség zúgolódott, mert operát jött hallgatni a színházba. Kérdezték: „Hogy mikor fog hát föllépni?” „Ha jobban lesz: holnap, vagy holnapután.” Újra kiírták a darabot: „Norma — Schodelné!” És ez így ment három-négyszer egy héten. Végre megüzente, hogy addig ki ne írják többé a nevét, míg ő nem fogja megüzenni, hogy már jobban van és fel fog lépni.

Amellett fizetése hihetetlen magas volt. Míg a Nemzeti Színház halhatatlan nagyjai, mint pld. Déryné 125, Lendvayné 85, Laborfalvi Róza 70, Megyeri 85, leiidvay 80, Fánecsy 80, Bartha 70, Egressy 70 forint fizetést húztak a színháztól, addig Schodelné havonta 500 forintot kapott. Érthető ez, ha tekintetbe vesszük, hogy a színháznak szüksége volt az európai hírű művésznőre. A Nemzeti Színház abban az időben nem igen zárhatta volna ki az operát színpadáról már csak azért sem, mert a pesti német színház szintén sűrűn adott elő operákat. Scho-

delné pedig magasan felette állt a német művésznőknek, ezért is dédelgették enyire az érzékeny primadonnát, aki miatt végeredményben nemcsak Bajza mondott le az igazgatói állásáról, hanem egy csomó drámai színésznek is mennie kellett, kiket N y á r y Pál — Bajza egyik utóda — egyszerűen elcsapott csak azért, mert a kedvelt Schodelné előtt nem voltak hajlandók meghajolni.

Semmi kollegialitás nem volt benne, partnereit sokszor nyílt színen hozta zavarba, így tette többek közt F e l b é r Máriával is egy „Norma”-előadás alkalmával. Felbér, aki Adalgizát játszotta, mar a próbán észrevette, hogy Schodelné nem úgy énekel egy dalt, amint az írva van. Meg is kérdezte tőle: „Asszonyom! Estvére is így fogja énekelni ezt a helyecskét?” A kettősdalról volt szó, amit Norma együtt énekel Adalgizával. „Ha kedvem lesz, úgy fogom énekelni mondja Schodelné — mint írva van, de ha nem lesz, hozzám ne kösse magát, énekelje, ahogy tetszik.” Szegény Felbér, ő nem gondolta, hogy este sem éneкли ezt a helyet. Felbér felénekelte dalát, amikor a duettet énekeltek s így természetesen zavarba jött s megállt. Schodelné is ott állt összetett kézzel, kiegyenesedve s

szánalommal tekintett le az „áldozatra”. Schodelné önző viselkedését senki sem merte szóvá tenni a Nemzeti Színháznál, sőt még mindenki igyekezett szeszélyeihez alkalmazkodni. Az intézet vezetői is inkább túrték zsarnokságát, minthogy összeütközésbe kerüljenek a dédelgetett primadonnával. Ezt igazolja Déryné esete is, aki a következőkben emlékszik meg sérelméről: „Most már én is betanultam Beatricet — írja — hogy ha majd előveszik, legyek készen rá és mondhatom nagy kedvvel, alig vártam az időt, hogy fölléphessek benne. Schodelné a többi operák között ezt is adta. Ezen operába van egy igen szép magándal, mit én passzióval énekeltem s midőn egy helyre értünk a tanuláskor, hol egy hangjátéka van, mit a szerző írt oda s tehát szépnek kellett lenni; nem volt magasabb, csak a magas C-ig, de azt Schodelné szerette mindig kikerülni, lett légyen az magándalokba, vagy kettős dalokban, ő olyan helyen két hanggal lejjebb csinált egy kis tetszés szerinti trillácskát. Azért az nem rontotta el ugyan az egésznek a hatását, de már én csak úgy szerettem énekeim, ahogy a szerző írta egy magas szoprán számára, én még csak egy hangot is sajnálva hagytam volna ki ab-

ból, ami ott megírva volt, ha osztán azon hang körül járva, csinálhattam egy kis kitérést annak a szépítésére, azt már megengedtem magamnak — miként a Szevil-lai borbélyban is cselekedtem az első áriában, amely mindig megkapta a maga tetszését. Midőn tehát azon helyre jöttünk, ahol Schodelné lejjebb szállította a hangot, én úgy kívántam egész valóságában énekelni, mint írva volt, egészen föl. Erkel a nagy hangmester megáll — neki egy kicsit szokása volt, olykor félrenézni, szemét egészen a zongorára szegezve, de a világért se nézett volna az emberre! — s mondja: „tudja mit? Ne csinálja ezt a maga valóságába, hagyja úgy, miként Schodelné magának leszállította”. „Én? kérdem, hát miért cselekedjem én azt, midőn teljes birtokában vagyok hangomnak s nekem azt könnyű énekelni.” „De csak kérem, most az én kedvemért cselekedje meg, ne énekelje úgy, ahogy áll, hanem maradjon így, ahogy már leszállítva van az az egy-két hang.” „Ez nagyon furcsa kívánság kegyedtől, mondám, egy kissé neheztelve. Hát miért titkoljam el, hogy hangom van? Legalább az okát mondja meg.” „Most nem mondhatom ... Csak énekelje így.”

Ez az állapot nagy elkeseredést szült a Nemzeti Színház művészei között; a legjobb színészek is megunták ezt az örökös veszekedést, vidékre szerződtek. Így távozott Egressy Gábor, Lendvay és Telepy a színház kötelékéből, de mindhiába: Schodelnével szemben tehetetlen volt mindenki. Diktátora volt ő az intézetnek első fellépésétől kezdve s azzá maradt mindvégig.

A negyvenes évek elején Schodelné külföldre szerződött, ami a színházra nagy veszteség volt. Nem volt megfelelő énekesnőjük, aki a Schodelné művészetétől elkényeztetett közönség igényeit kielégíteni tudta volna s ezért kénytelenek voltak drága pénzen vendég-énekesnőket felléptetni. De Schodelnét ezek sem tudták pótolni. Csak B a r t a y n a k sikerült, amikor 1843-ban igazgató lett, Schodelnét ismét megnyerni a Nemzeti Színház számára s a híres énekesnő újra fel tudta kelteni az érdeklődést az operai előadások iránt.

1848 nyarán Normában lépett fel utoljára a Nemzeti Színházban, azután falura ment gazdálkodni. A szabadságharc lezajlása után haszonbérbe vette N y á r y Pál birtokát az elkobzó kormánytól: a birtok gazdáját hat évi várfogságra s

vagyonvesztésre ítélték a bevonuló osztrákok.

A nagy művésznő 43 éves korában halt meg a pestmegyei Nyáregyházán.

*

Schodelné az első drámai magyar énekesnő volt s neve a magyar opera fellendítésével szoros kapcsolatban áll. Erkel Ferenc „Hunyady László”-ját, az első nagyszabású magyar operát, amelyben mint Szilágyi Erzsébet is különösen kiűntette magát, az ő művészete segítette diadalhoz. Erős, terjedelmes, művésziesen iskolázott valódi szopránhanggal rendelkezett s intonációinak biztonsága, valamint félhalk énekének és koloratúrájának feltűnő tisztasága, művészet tekintében a legtöbb kiváló kortársa fölé helyezte.

Hogy a Nemzeti Színház aránylag rövid idő alatt győzedelmeskedhetett hatalmas konkurrensre, a pesti német színház fölött, nagyban az ő művészetének köszönhető. Mert míg fellépése a Nemzeti Színházat minden alkalommal színűltig töltötte közönséggel, addig a német opera iránti érdeklődés fokozatosan csökkent s hamarosan bekövetkezett az az idő, amikor a németek még „vásár idején” sem tudtak operát adni.

Tagadhatatlan tény, hogy a Nemzeti Színház szinte túlságba vitt opera-kultuszát elsősorban a dráma sínylette meg; az is igaz, hogy az opera-előadások a gyermekkorát élő műintézet anyagi szempontjából sem voltak előnyösek, mert az operához szükségelt pazar kiállítás költségeit, valamint az opera-személyzet fizetését behozni még sem tudták, de ezzel szemben viszont olyan nagy volt a vonzóerejük, hogy a német opera közönségét a magyar színház látogatásához szoktatták.

És ez bizony nagy eredmény volt abban az időben, amikor a polgárság színe-java még német volt a magyar fővárosban; mert bár maga a társadalom is komolyan kezdett dolgozni a harmincas évek közepe táján és például Pesten „néhány lelkes ifjak arra határozták, sőt aláírással is kötelezték magokat, hogy a Magyar nyelvet legelőször is Pesten társalkodási nyelv tenni, Szépeinkkel megkedvelni, 's körökbe minden kigondolható móddal és játszi fortéllyal is bevinni igyekezendenek”, a főváros magyarosodása mégis csak nagyon lassan haladt előre.

Pozsony, az ős koronázó város, még a múlt század utolsó évtizedeiben is majdnem tisztára német város volt. Csak a hetvenes évek elején indult meg az a mozgalom, amely a magyar Pozsonyt teremtette meg. Amikor már az ország több városában Thália hatalmas templomai hirdették a magyar színművészet dicsőségét és Pest városa is már állandó magyar színházzal dicsekedhetett, a pozsonyi városi színházban még a német Múza aratta diadalait.

Ez a színház Mária Terézia uralkodása alatt, 1776-ban épült. Magyar főurak építették magyar pénzen, a német Múza számára s a maguk főúri szórakozására.. De mágnás is volt ez a pozsonyi színház. Elannyira, hogy még a város polgármesterének és bírójának is csak a karzaton tartottak fenn helyet, míg az áldozatkész főúri családok, a színházépítésért tizenöt ingyenpáholyt kötöttek ki maguknak és utódaiknak.

Nagy idő telt el, míg a magyar Múza is helyet kapott Pozsony német színházában, mert míg egyrészt a város polgársága tisztára német volt, addig másrészt Bécs közelében magyar intézmény csak lassan verhetett gyökeret és fejlődése is csak vontatott lehetett. A 19. század első évtizedében, amikor a magyar színművészet fejlődésének első korszakát élte, ellenség zavarta meg a város nyugalma, 1809-ben a francia csapatok ostromolták. Amikor a sokat szenvedett városra a béke korszaka mégis csak elérkezett, Pozsony újra feléledt. Az országgyűléseket és koronázásokat ismét itt tartották meg, dacára annak, hogy II. József császár még 1783-ban Budára helyeztette át az összes állami hivatalokat és a Helytartótanácsot s most már Thalia papjai is reményteljes vágyakozással tekintettek az ősi koronázó város felé, melynek országgyűlésétől remélték a magyar színművészet megmentését, állandósítását.

A „K o m á r o m i J á t s z ó t á r s a s á g” volt az első, amely Pozsonyt felkereste. Lelkes kis csapat rándult fel akkor, a derék K i l é n y i D á v i d vezetése alatt, Komáromból, hogy a magyar színművészetét az országos főváros közönségének bemutassa. 1820 június 24-én volt a

nagy nap!.. Szinte hihetetlen: a német Pozsony német színházában magyar színészek, magyar játékot játszottak!...

„Ha egy Hajós, tartósb hajózás köztiben
Több partokon ki köt, szelíd örömmel
ép —

Gyümölcsit érvén szép igyekezetének,
oh!

Mennyire örül ápolgató jó sziveket
Lelvén, el ért partjain. Im így mi is Ha-
zánk

Némely, nagyobb forróan ölelő tájain
Nyerétk szíves bizodalmat, és szelíded el
Fogadást, 's reménylünk nyerni itten is,
hol a'

Játék magas Múzsája tisztelést kapott.
Hirdeti ezen templom becsülését. — De
ah!! —

T heuton nyeré ezt — H u n n i á n a k
M u z á i n a k
R e b e g é s i t itt taps nem fo-
g a d t a még ; o h a... „, stb.

hangzott a beköszöntő, melyet viharos él-
jenzéssel fogadott az egybegyűlt magyar-
ság.

A minden tekintetben fényesen sike-
rült előadásról a Bécsben megjelenő „Ma-
gyar Kurír” az alábbi figyelemre méltó
kritikát közli:

„Póson Jul. 3-dikán: — A' múlt hónap 23-dikán érkezett ide a' Komáromi Magyar Játszó Társaság, Kilényi Úr igazgatása alatt, és más nap első előadásával, egy eredeti Históriai Néző-Játékkal, ezen nevezet alatt: M á t y á s K i r á l y V á l a s z t á s a Szabó Dávid (László)-tól; bennünket megörvendeztetett. Ezt megelőzte, a' Kovacsóczy T, M, Ur által készített, buzgó hazafi érzést lehellő Előszó T h á l i a b e k ö s z ö n t é s e t z i m alatt.. Még ezelőtt ezen nevezetes Sz. K. Városban Magyar Theátrumi darabok soha sem adattak; voltak a' nézők közt, kik nemzeti nyelvünkön hangzó Játékot még nem láttak: de ha köztök, a^f mi ugyan nem hihető, valaki olyan találtatott, ki hazai nyelvünknek erejéről kételkedett volna, azt már ezen első Játék is meggyőzte a felől, hogy Árpád unokáinak lelkes nyelvek, szinte úgy beillik a' Thália, és Melpomene Templomokba, mint akármelly Nemzeté. Ugyan is az emiített Darabban, Szentpétery Ur, ki Szilágyi Mihály', Lang Ur, ki Gara László', Nagy Ur, ki a Cseh király', Vásárhelyi Ur, ki Ulylaci Miklós'- Bartza Ur, ki Madróczy' személyeiket játszották, szóval mindnyájan Férjfiak és Asszonyok, u. m. Delhié Asszsz, az Ersehet, és Etsedi Josefa, a' Cseh Király

Leánya személyekét viselőik, eleven és szép módú előadásaiikkal, az egész Publikumnak kedvét megnyerték.”

Kilényi bátor vállalkozását fényes siker koronázta. Egy hónapig telt ház előtt játszott társaságával s büszkén hirdette a fiatal magyar színművészet dicsőségét.

Öt évvel később a Nemzeti Színhátszó Társaság jött Székesfehérvárról a pozsonyi országgyűlésre, hogy a nemzet egybegyűlt képviselőinek figyelmét a magyar színészetre felhívja. — Ezzel az országgyűléssel (1825) ugyanis Magyarország kulturális fejlődése fordulóponthoz jutott. A kormánypárti többség ugyan még most is halogatta az 1791 óta egyre sürgetett reformok tárgyalását, mégis meg volt a remény, hogy az országgyűlés most már csakugyan dolgozni fog a nemzet demokratikus haladása, kulturális és gazdasági előbbrejutása érdekében. Széchényi István gróf korszakalkotó föllépése ezen az országgyűlésen történt s a renaissance-kor eme első országgyűlésétől várták a magyar színeszet állandósítását is.

A székesfehérvári társaság kísérlete sajnos kudarccal végződött és a magyar

színészet állandósításának fontos kérdése újra elhalasztódott.

1833-ban a Dunántúli Színész Társaság jött el az ős koronázó városba s bár két bérletet is nyitottak, egyikkel sem volt szerencséjük. Ezzel kapcsolatban panaszolta is a „Honművész”:

„Nemzetiséget érezni, gyámolítani, ébreszteni, valljuk meg, nálunk olly dolog, mellyről mélyen, 's józanul gondolkozni nem tanultunk, nem tudunk. — Ennek szüleménye honunkban a' színészi társaságoknak is szomorú sorsa; hány helyen, hogy ne mondjam, nevezetesb városainkban ritka tünemény még a' magyar színészek megjelenése? — Fellépnek, — egyszer, kétszer a' játékszín tömve van; ismeretlen hangon beszél a' művész; egy két látás, hallás után a' néző közönség kívánságát kielégíté, 's az ő n h a z á j á b a n i d e g e n s z í n é s z , a z anyai nyelvvel együtt tovább bújdoshatik!”

Pedig a pozsonyi polgár jó magyar volt, az is, aki a nemzeti nyelvet nem értette, az évszázadok óta beözönlött fejlett német kultúrával szemben azonban nemcsak, hogy nem tudja megteremteni az állandó magyar színészet létalapját,

hanem a magyar társulatok sikeres vendégszerepléseit sem tudta biztosítani.

A szomorú tapasztalatok után magyar színtársulat nem is merészkedett egyhamar Pozsonyba; messze elkerülték azt a várost, amelyben a nemzeti színművészet pártolókra nem talált és talán még nagyon soká tartott volna ez a néma tüntetés, ha egy élelmes n é m e t színész nem kérte volna fel a híres Schodelnét, hogy jutalomjátékában vendégszerepeljen.

Abban az időben az ügyeskezü P o - k o r n y Ferenc volt a városi színház német igazgatója. Páratlan szakértelemmel magas színvonalra emelte a színház műsorát, s mint a daljáték kimondott hive, állandóan kiváló opera-személyzetet tartott. Együttese, melynek Pischek, Drexler, Klauer, Röder, Miattené, Feichtinger-né és Denker kisasszony voltak a tagjai, elsőrangú társaság hírében állott. Igaz, könnyen is szerződhetett magának ilyen művészeket, hiszen a pozsonyi színház mellett még a bécsi Josefstädter-Theater és a Badener Theaternek volt az igazgatója. Az opera rendezője Beer volt, a kiváló művész és zeneértő, aki Schodel-né tehetségétől el volt ragadtatva. Rendkívül nagyrabecsülte képességeit s ezért

felkérte, hogy az 1840 január 4-i jutalomjátékán közreműködjék. Schodelné, aki a jónevű operaénekest még Pozsonyból ismerhette, készségesen eleget tett kérésének és Pozsonyba jött, a Nemzeti Színház néhány művészenek kíséretében. A német művész jutalomestjén „Norma”-t adták magyar nyelven; Schodelné kedvenc szerepét, Normát, énekelte.

„A szokott bemeneti díj ma nem váltóban, hanem ezüstben fizettetett — jelenti a pesti sajtó pozsonyi tudósítója — s im- a színterem mégis oíly tele volt, hogy be nem fogadható valamennyit a ’* hallgatni akarók közül.” — Adalgisát Felbér Mária, Orovist Udvarhelyi, Severt Erkel József énekelte. Amikor Schodelné a színpadra lépett, szünni nem akaró lelkes tapsvihar fogadta. Előadás közben és előadás végén újra „legalább 20-szor előtapsoltatott 's ez alkalommal egyszersmind nyomtatott magyar versekkel is tiszteltetett meg”, melyekben a nagy művésznőt megénekeltek. Előadás végével óriási tömeg várta, melynek zömét az országgyűlési ifjúság képezte. Az elragadtatott fiatalság kifogta a lovakat kocsijából s maga vont a művésznő lakásáig. „Magyar művészet! — kiált fel a „Honművész” ez alkalom-

mal — Üdvözöllek diadalmaid és nemének ezen első szokatlan bizonyítványánál. — Üdvözöllek jeles művésznél ki az ország képviselőjei előtt részesültél e' diadalban; mert ennél nagyobb elégtétel az annyszor nyeltt keserű sértegetésekért nem adathatott!”

A többi pesti vendégnek is bőven kijutott az ünneplésből, az előadás minden tekintetben fényesen sikerült. A pozsonyi német sajtó színházi kritikusa megállapítja, hogy Schodelnének jó iskolája, magas képzettsége, kedves hangja és kitartása van; oly rendkívüli szenvedéllyel játszik, amint azt ez a szerep megköveteli. A többi közreműködő Schodelnét erejéhez képest támogatta.

Közvetlenül az előadás után a pozsonyi „Művészek és Nyelvtanítók Egyesületiének választmánya felkérte Schodelnét, hogy elhunyt apósa (Schodel József 1837 január 27-én 70 éves korában halt meg Pozsonyban) által alapított egyesület özvegy- és árvaalapja javára adandó előadáson közreműködjék, amit a művésznő készségesen megígért.

Az előadást január 11-én tartották meg a városi színházban. Ez alkalommal Bellini „Montechi e Capuletti” című operáját adták és Schodelné fellépése ter-

mészetesen telt házat eredményezett. A művésznő azt a szerepet énekelte, amelyben néhány év előtt oly fényes sikert aratott Berlinben és a porosz udvarnál. A Nemzeti Színház Pozsonyban tartózkodó többi tagja is közreműködött, s az előadás ugyancsak fényesen sikerült. Az erkölcsi siker mellett az anyagi is teljesen kielégítő volt: tetemes összeget juttatott a jótékony célra.

Schodelnét Pozsonyban is annyira megkedvelte a zeneértő és színházlátogató közönség, hogy január 14-én közkívánatra, újra a Normát kellett énekelnie. Ezt az előadást a művésznő a pesti Nemzeti Színház javára rendeztette.

A „Hírnök” szerint, amely Schodelné játékaival, énekével sohasem volt megelégedve „a’ színház üresb volt, semmint illy nemzeti czélnál várni lehetett volna; ebből csak ismét azt látjuk, — folytatja — hogy a’ hon oltárára szóval mindent, tettel kevesbet vagyunk készek nyújtani.” A cikket *D u n a p a r t y* írta, aki ez alkalommal is kifogásolja Schodelné trilláit, testmozgását, asthetikáját és Öltözetét. Az 1837-ben Pozsonyban megindult és összesen nyolc évfolyamot megért lap kritikáját azonban nem szabad túlkomolyan vennünk, hiszen a „Hírnök”

ép az a lap, amely Vörösmarty és Toldy ellen is megindította a harcot. Más kritikákból viszont megállapítható, hogy Schodelné ismét remekelt és újra óriási sikert aratott.

Az országgyűlési ifjúság lelkesen búcsúzott tőle s távozásakor gazdagon aranyozott, kétszázkilenc drágakövel kirakott ezüstsarlóval ajándékozta meg, a melyet ma a Nemzeti Múzeum drága ereklyeként őriz; egyben a következő versben búcsúztak a művésznőtől:

SCHODELNÉHOZ.

Pozsonyban, január 14. 1840.

(Rejtvény.)

Im két szóban, — miket bocsájtanak
Sok hű szivek Feléd — elrejtve vannak:
Tegyen dicső pályádon boldoggá
Elsője keblünk két buesu-szavának,
Nekünk szép élted' tartsa meg soká!

Ha kérdenéd: „mi szó a' második?”

Oh — az, ki tűntén szívünk bánkódik.

Zajgó gyönyörben a' kit istenlénk.

Zengjél soká dalt e' fejlő hazának,

Áldásaid bird minden hű fiának: —

De rejtvényünk szavát—ne zengd felénk.

A Nemzeti Színház országosításával a régi vezetőség helyébe most már „országos választmány” került, a szakszerű vezetés hiánya azonban csakhamar érezhetővé lett és három évi eredménytelen kísérletezés után elhatározták, hogy a színházat bérbe adják. Szinte véletlen szerencse, hogy Bartay-ban olyan emberre esett választásuk, aki már az első pillanatban felismerte a bajok igazi okát és azokat megszüntetni igyekezett. Elsősorban eredeti színházirodalom megteremtésén fáradozott, az írókat támogatta, munkára serkentette. Pályadíjakat is kitűzött s így két évi igazgatása alatt 27 eredeti dráma és népszínmű került előadásra. Ez a korszak fellendülést hozott az egész vonalon. Bartaynak csak egyetlen egy hibája volt: minél nagyobb hasznot húzott a színházból, annál többet akart rajta keresni. Állandóan arra törekedett, hogy minél nagyobb támogatásban részesüljön az országos alapból s hogy ezt elérje, 1844 tavaszán Pozsonyban játszatta együttesét az országgyűlés tartama alatt.

A jó üzletember már április havában aláírási íveket köröztetett a városban, amelyeken a „lelkes honatyákat és pártfogó közönséget a’ pesti színészek által Pozsonyban adandó előadások biztosítá-

sára” hívta fel, s minden remény meg volt arra, hogy „miután az eddigi részvétlenség bő köpenyével színészeink művésziatlensége 's az e' miatti éledelethiány használtatott, most, midőn középponti színészeink lépendenek fel, 's a' bő köpeny a' vállakról lehult, derék Bartayknak a' törvényhozók — és a' magyar nőkbe, meg az országgyűlési ifjúságba vetett reménye nem fog megghiúsulni.”

Bartay már május közepe táján kiragasztotta nagy hirdetményeit Pozsony utcáin, amelyekben tudomására adta a közönségnek, hogy csak azért nem retten vissza a nagy áldozatoktól, melyeket ez a kirándulása követel, mert a nemzet képviselői előtt be akarja mutatni, mennyire fejlődött a magyar színjátszás művésze-te, egyben, hogy méltóvá tegye a virágzásnak indult intézményt a további támogatásra.

A pozsonyi német sajtó nagyszerű fogadtatásban részesítette a magyar színészeket; már az első kritika keretében, az alábbi megható, a magyar színészet nehéz küzdelmeit hűen vázoló sorokat közli:

„Még csak nem is oly régen történt, hogy egy éhező, fázó és remegő fiatal leányt, a magyar Tháliát, rongyos ruhában, beesett szemekkel, a nép salakja kö-

zött kóborolva megtalálták. A tél bekergette városokba, ahol a lakosság érdeklődését erkölcsstelen ugránczásaival és beszédeivel vélte magára vonni. A nyár vidékre vezette, ahol a jó falusiak részvételére számított. Minden Igyekezete azonban hiábavaló volt, mert sem a gazdag és művelt városi, sem a jómódú vidéki jóindulatát nem tudta elnyerni. Csak a népsalakja, ha szabad így kifejeznem magamat, maradt hű a mindjobban az utca szennyébe és sarába süllyedő Tháliához. Végre felébredt néhány nemesen gondolkozó férfiben a részvét, akik megkönyörültek az árván maradt leánykán és minden rendelkezésükre álló eszközzel megkezdték kiképzését. Csodálkozott is mindenki, amikor ilyen csekély eszközök felhasználása után, a lányka erkölcsös léptekkel és tekintettel, jólhangzó és művelt szavakat hallatott. Most eszméltek csak rá, hogy mit hanyagoltak el és egyszerre akarták az elmulasztottakat behozni. Minden-minden összefogott, senki sem akart visszamaradni és így egyesültek a leányka javára az összes erők — a haza! Szelleme és teste kiművelődött, nem egy szép kabátkát tettek vállára és most itt áll átszellemült arcczal az őt hűségesen üdvözlő testvérei között, akiknek immár

nem kell szégyenkezniük miatta és hálá-
san veti tekintetét a becsületes magyar
népre. Gyermekekhez hasonlóan tölt most
Pozsonyba, hogy az itt egybegyűlt neve-
lőszüleinek megmutassa, mint használta
fel és mennyire megérdemelte a jóindula-
tot és áldozatot, amit reá költöttek. Ezért
mi is örömmel üdvözljük.”

A Nemzeti Színház művészeit nagy
lelkesedéssel fogadta Pozsonyban a kö-
zönség is, hiszen ez volt az első rendsze-
resen szervezett magyar társaság, mely
az ősi koronázó városban vendégszere-
pelt. Játszott ugyan egy évvel előbb is
egy színtársulat Pozsonyban az ország-
gyűlés alatt, melyet F e k e t e Gábor to-
borzott össze, de fegyelmezetlensége al-
kalmatlan volt arra, hogy a magyar szí-
nészetnek híveket szerezzen.

A Nemzeti Színház május 18-án tar-
totta bemutató előadását Pozsonyban.
„Lignerolles Lujzá”-t adták, Tompa Mi-
hály fordításában. A színház ugyan ez al-
kalommal csak félig telt meg, de ennek
B a r t a y volt az oka, mert első előadá-
sul nem magyar színművet választott. A
színészek „kiválóan” játszottak s minden
egyes emberen látható volt az a törekvés,
hogy a honatyák előtt tudásának legja-
vát adja.

Schodelné a harmadik estén, május 20-án, lépett fel Erkel „Báthory Mária-jában. Az ünnepelt művésznőt leírhatatlan lelkesedéssel fogadták; a közönség „taps- és éljenviharral üdvözlé a' fellépőt 's mind vele, mind jeles Erkelünkkel többszörös kihívása által tudata örömét és méltánylását.”

Május 22-én az „Ezred leányá”-ban 24-én „Borgia Lucretiá”-ban énekelt. „A' dalkirályné — mondja a kritikus — még mindig hasonló bájjal énekel, hangja még mindig lelkedig hat 's édes érzetre olvasztja kebledet. Én, ki őt évektől óta nem láttam, úgy találom, hogy játéka tökéletesedett és drámaibb tett, mert nemcsak szép hangja bájbol el, hanem játéka is elragad. Lucretia nemcsak szívig metsző hangokkal siratja Gennarót, de minden mozdulat, a' szem elható fénye is mutatja az anya rettentő fájdalmát; — a' pajkos ezredleány öröme riad az ezred ismert énekének hallásán, a szép arcz felpirul, a' szem örömben lobog. Oh, mi szépek ez elhaló lány hangok, hát a' fájdalom és harag lelkiig ható kitörései!”

A Nemzeti Színház művészeinek búcsúelőadása május 26-án volt. Erkel örökbecsű operáját „Hunyady László”-t adták „tölt színház” előtt. Schodelné ez

alkalommal is remekelt s a közönség nagy lelkesedéssel ünnepelte a hírneves művésznőt.

B a r t a y ezzel a kirándulásával nem érte el célját; a magasabb állami támogatást nem kapta meg, sőt valószínű, hogy egész vállalkozására rá is fizetett. A magyar főurak nem nagy érdeklődést tanúsítottak előadásai iránt, a német polgárság és az országgyűlési ifjúság támogatása pedig nem volt oly mértékű, hogy a nagy költségeket fedezni tudta volna. Bartay M e g e r l e n e k, a városi színház német bérlőjének 800 forintot fizetett a kilenc estére, a főuraknak pedig 300 pengő forintot, és ezt csak azért, hogy Fekete Gábor visszamaradt társulatát időelőtt szélnek eresztették. Így az utazás és egyéb költségek nemcsak hogy felémésztették a bevételt, hanem valószínűleg azt meg is haladták.

Az első e r e d e t i magyar operádat, „Báthory Mária”-t és „Hunyady László”-t Schodelné énekelte Pozsonyban, de magát a magyar nyelvű daljátékot is ő honosította itt meg. Neve tehát nemcsak a Nemzeti Színház, hanem a pozsonyi magyar színészet történetével is szoros kapcsolatban áll.

K i l é n y i társulata 1820-ban ugyanis színművet és víg „énekesjáték”-ot adok csak Déryné énekelt jutalomjátéka alkalmával, 1820 július 18-án, egy-egy áriát a „Perseus és Andromeda”, valamint, az „Inkle és Járíkó” című operákból. A többi, Pozsonyban járt magyar színtársulat megfelelő énekesek hiányában csak szín-, érzelmi, néző- és vígjátékot adott. Az egyetlen kivételt a „Dunántúli Színész Társaság” képezte, amely B a l o g h István naplójegyzetei szerint 1833-ban Rossini „Tancred”-jét hozta színre.

S c h o d e l n é, aki nemcsak korának egyik kimagasló művésznője, hanem az első magyar operaénekesnő is volt, tíz évi színpadi szereplése alatt sok személyes támadásnak volt kitéve.

A magyar dráma hívei, élükön V ö r ö s m a r t y v a l és Toldy Ferencsel, a dráma háttérbe szorítása miatt erős harcot indítottak a Nemzeti Színház intéző bizottsága ellen és ennek a harcnak a középpontjában állott Schodelné. Többségben voltak az opera-pártiak, a színház vezetése is az ő kezükben volt; ép ezért kellett távoznia Bajzának is, amikor az operával szemben foglalt állást. Amikor S z e n t k i r á l y i, Ilkey és R á d a y gróf rövid igazgatása után N y á r y Pál

került a színház élére, Schodelné helyzete megszilárdult, mert Nyáry nemcsak hogy visszautasította a színház ellen irányított támadásokat, de a művésznőt is védelembe vette és elégtételt szerzett neki minden esetben.

Ma már megállapítható, hogy Nyáry Pál helyes úton haladt, amikor még a dráma rovására is az operát vette pártfogása alá. Abban az időben ugyanis elsősorban a Pesten gyökeret vert német színészet letörésére kellett a fősúlyt helyezni s amint az eredmény is mutatja, ez csakis a magyar operaelőadások szaporítása és színvonaluk emelése által volt elérhető.

A magyar opera színvonalát pedig Schodelné emelte páratlan művészetével, az ő érdeme tehát, hogy a Nemzeti Színház aránylag rövid idő alatt győzedelmeskedett a német Múzsza fölött.

Felhasznált forrásmunkák

- Annalen von Pressburg 1837—1841. (Eredeti kézirat a po« zsonyi városi levéltárban).
- Balog István naplója. (Ered. kézirat az Orsz. Széchényi könyvtárban).
- Bayer József, A nemzeti játékszín története. 2 kötet. Budapest 1887.
- Déryné naplója. 3 kötet. Sajtó alá rendezte Bayer József. »Életképek« 1844. évfolyam.
- Ferenczy József, A magyar hírlapirodalom története 1780-tól 1867-ig. Budapest 1887.
- »Hírnök« 1840. évfolyam.
- »Honművész« 1833., 1838. és 1840. évfolyam,
- Jókai Mór, A nemzeti színház múltjából.
- Kádár Jolán, A pesti és budai német színészet története. Buda* pest 1923.
- Könyves Máté, Játékszíni koszorú. 2. kiadás. Pesten 1836.
- »Magyar kurír« 1820. és 1833. évfolyam.
- »Pannónia« 1840. és 1844. évfolyam.
- Pataki József, A magyar színészet története. Budapest 1822.
- »Pressburger Zeitung« 1830 és 1840. évfolyam.
- »Wiener Allgemeine Theaterzeitung« 1830. évfolyam.
- Wurbach Konstantin, Dr. v., Biographisches Lexicon des Kaiserthums Österreich. Wien 1856.

Szerző eddig megjelent színésztörténeti munkái :

KARL BENTOVSZKY: Das alte Theater. Kulturgeschichtliche Studie aus Pressburgs Vergangenheit. 128 oldal, képekkel és színlapokkal. A régi pozsonyi színházat ábrázoló eredeti fametszettel a címlapon . . . Ára Ke 40.—, P. 7.— A könyv, mely szakkörökben nagy feltűnést keltett az egyetlen, mely a pozsonyi német színház teljes történetét tartalmazza.

Sajtókritikák :

Dieses Werk füllt eine Lücke, die Jeder Kulturhistoriker empfinden musste, aus, es ist das erste Werk, das sich eingehender mit unserer Theatergeschichte auch im XIX. Jahrhundert beschäftigt.
Grenzboten.

Karl Benyovszky, dessen literarische Produkte keiner Empfehlung bedürfen, da sie sich selbst empfehlen, ist es gelungen, ein Buch zu schaffen, welches dem Fachmann ebenso wie dem Laien viel Interessantes bietet.
Pressburger Zeitung.

Das Buch enthält viele, zum Teil auch den Fachleuten unbekannt Einzelheiten . . . Das Kapitel über die thesianische Epoche, dann die Beziehungen Lessings und Friedrich Hebbels zu Pressburg wird man mit Vergnügen lesen.
Pester Lloyd.

Verlag Moritz Perles, Wien, L, Seiiergasse 4.

» Geschichte der Schaubühne zu Pressburg«. Zum Vortheil der Henriette Schmidtinn, Einsagerinn bey der Christoph Scippischen Schausoielergesellschaft aufgesetzt 1793. Neu«
druck des gänzlich verschwundenen Originals.

Kc 24.-, P. 4.-

Az érdekes füzet, mely a magyarországi német színészet legértékesebb forrásmunkája, csak 200 számozott példányban jelent meg.

Sajtókritikák :

Az eredeti munkának teljesen nyoma veszett, örömmel üdvözöljük tehát Benyovszky Károly legújabb művét, aki ezzel értékes forrás munkát mentett meg a teljes megsemmisüléstől.
Híradó.

Angesichts der grossen Seltenheit der vorliegenden bühnengeschichtlichen Quellenschrift sie kommt auch im Hungarica=Katalog des Grafen Alex. Apponyi nicht vor) dürfte sie in die einschlägigen Sammlungen Ungarns rasch Eingang finden.
Pester Lloyd.

Über den köstlichen Partikularismus der mittheilsamen Schrift hinaus enthält sie wesentliche Beiträge zur Theatergeschichte.
Neues Wiener Abendblatt.

Steiner Zsigmond könyvk. kiadása,
Bratislava^Pozsony, Ventur-utca 22.

Sajtó alatt:

»A pozsonyi magyar színészet
története 1867-ig

Az érdekes, a pozsonyi magyar színészet keletkezését és fejlődését részletesen tárgyaló, képekkel és régi színlapokkal illusztrált munka kb. 160—180 oldalra fog terjedni és november végén jelenik meg.

T a r t a l m a :

1. Bevezetés.
2. A magyar színészet első nyomai.
3. Az első magyar színtársulatok.
4. Nouseul magyarországi vendégszereplése.
5. A »Komáromi Játzóársaság».
6. A „Nemzeti Színjászó Társaság».
7. A „Dunántúli Színész Társaság»,
8. Az új korszak,
9. Schodelné Klein Rozália.
10. Fekete Gábor társulata.
11. A Nemzeti Színház Pozsonyban.
12. Újra Kilényi Dávid,
13. 1848.
14. Az aradi magyar nemzeti színésztársaság,
15. A szegedi színtársulat.
16. A miskolci színtársulat.
17. A pécsi színtársulat.
18. A debreczeni színtársulat.
19. Latabár aradi színtársulata,
20. A Nemzeti Színház második vendégszereplése.

Árá előreláthatólag kb. Kr 40.—, Pengő 7.—

Előjegyzéseket elfogad :

Steiner Zsigmond könyvkereskedése,
Bratislava-Pozsony, Ventur utca 22.